

Тріангуляція як метод забезпечення валідності результатів якісних досліджень

О. В. Ромах

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Paper received 09.01.17; Accepted for publication 18.01.17.

Анотація: Галузь соціальних комунікацій, яка є міждисциплінарною за своєю природою, послуговується методами, які характерні для інших галузей знань. У статті розглянуто один із методів дослідження, який розроблено соціологами – тріангуляція. Проаналізовано його основні форми; вказано на широкий потенціал методу, переваги при його використанні як додаткового інструменту для підвищення валідності результатів якісних досліджень, а також проаналізовано недоліки методу.

Ключові слова: тріангуляція, якісні методи дослідження, соціальні комунікації, валідність.

Методологія - це інструмент, без якого не може бути здійснене жодне наукове дослідження, про яку б галузь науки не йшла мова. Методологічна матриця формується згідно із поставленою метою та завданнями, і має бути адекватною, тобто такою, що дозволить досліднику зробити певні висновки про об'єкт та предмет дослідження, приносячи в науку нові знання. Арсенал методів як загальнонаукових так і спеціальних, доволі широкий, особливо якщо мова йде про вивчення явищ чи процесів у галузях, які за своєю природою є міждисциплінарними. Галузь соціальних комунікацій має у своєму арсеналі методи, які характерні і для інших наук (соціології, психології, філології тощо). Велику частину цієї методології становлять якісні методи дослідження. Хоч вони не дають такий точний результат, як кількісні, помилково вважати якісні методи вторинними. Так, на самому початку роботи засновників соціології - Ф. Тенісу, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля та ін. – наукові праці носили переважно якісний характер і поєднували «життєві» спостереження з вивченням літератури і спілкуванням з однодумцями. Основними видами емпіричних даних були щоденники, листи, матеріали судових позовів, усні історії, автобіографії. Лише у 1920-і роки в США були розроблені і швидко увійшли в моду кількісні стандартизовані опитування [1]. Якісні методи, як зазначають Різун В.В. та Скотникова Т.В. націлені не стільки на фіксацію кількісних параметрів досліджуваних явищ, скільки на з'ясування суб'єктивно-специфічних чинників життя мікросоціумів, а також тих мотивів, якими керуються у своїй діяльності люди. [2]. Улановський А.М. якісними методами дослідження називає спеціальні форми аналізу тексту, що зосереджуються не на підрахунку та статистичному узагальненні тих чи інших одиниць тексту, а на їх змістовому підрозділі, порівнянні та інтерпретації. [3, с.19] Таким чином при використанні якісної методології науковець стикається із суб'єктивними даними, які часто навіть неможливо формалізувати (наприклад, невербальна комунікація). Лисенко О.Ю. та Марковська І. М. називають такі недоліки якісних методів: велика ймовірність суб'єктивізму в аналізі; складність аналізу отриманих даних; потреба у висококваліфікованих дослідників: модераторах та інших вчених. [4, с.10]. Про складність інтерпретації зазначає і Різун В.В., аналізуючи методи проектування: «через нестандартизованість результати проективних тестів можуть бути неправильно інтерпретовані під

впливом суб'єктивної думки дослідника. Це принциповий недолік усіх якісних методів, які неможливо оцінити на предмет їхньої надійності і валідності» [2, с.38]. Тож ми поставили собі за мету визначити переваги та недоліки застосування методу тріангуляції як засобу поліпшення валідності якісних дослідження, послуговуючись ідеографічним підходом та компаративним аналізом.

Валідність дослідження (тобто відповідність, повноцінність одержаних даних), заснованого лише на якісній методології часто викликає сумніви. Хоча можна зустріти думку, що в якісних методах дослідження, надаючи респонденти можливість вільної розповіді, ми маємо справу з об'єктивним результатом його (респондента) суб'єктивної діяльності [5, с.18]. Навіть якщо припустити, що ми дійсно маємо справу з об'єктивним результатом (хоча вважаємо, що із суб'єктивного неможливо отримати об'єктивне), то після інтерпретації отриманих даних науковцем все одно отримаємо суб'єктивний результат. Звичайно можна говорити про валідність «здорового глузду» [6, с.77], але такий вид валідності має дещо побутовий характер. Процедура квантифікації також не завжди доцільна, адже якісний підхід розкриває сутність розуміння предмету дослідження респондентом, враховує особливості контексту, які втрачаються після квантифікації даних. Як зазначає Орлов А.І., прагнення до зайвої формалізації і математизації призводить до штучного внесення визначеності там, де її немає по суті, або до використання громіздкого математичного апарату, додаючи при цьому, що у разі довільного «оцифрування» висновки, отримані в результаті обробки даних, можуть не мати відношення до реальності [7, с.4]. Таким чином постає питання адекватного підвищення надійності якісних методів дослідження та їх результатів без небажаного викривлення.

Для розв'язання окресленої наукової проблеми вбачаємо доцільним використання методу тріангуляції. Цей метод по-різному інтерпретується та використовується у науковому дискурсі геометрії, психології, геодезії тощо. Спільним у дефініціях та підходах до розуміння поняття тріангуляції є, те, що в основі метода лежить вибудовування певного трикутника, що закладено в назві методу (*triangulum* – трикутник). Для використання тріангуляції в галузі соціальних комунікацій варто спиратись на наукові розробки соціологів. Розробив основні положення функціонування тріангуляції у лоні соціології американський

вчений Норман К. Дензін ще у 70-х роках ХХ століття [8]. За своєю суттю триангуляція – це використання різних методів дослідження та різних джерел даних для оцінки емпіричної події [9]. Н. Дензін виділив чотири форми триангуляції. Перша - триангуляція даних, при якій в рамках одного дослідницького проекту використовуються різні типи даних; друга - дослідницька триангуляція, яка передбачає участь у проєкті декількох дослідників; третя – теоретична триангуляція, що використовується з метою інтерпретації даних декількома підходами; четверта - методологічна триангуляція, тобто використання при вивченні предмету багатьох методів [10]. Варто зазначити, що у кожній формі має бути використано не менше трьох джерел (науковців, методів, підходів, типів даних), при цьому верхньої межі немає.

Всі форми триангуляції тісно пов'язані між собою. Початковим відліком використання даного методу є результати проведеного дослідження, після якого можна використати одну із форм триангуляції або всі разом у зв'язці. Наведемо приклад використання триангуляції результатів проведення фокус-групового опитування що до певної ознаки видання:

1. Проведення триангуляції даних. Отримані результати звіряються із науковою літературою або даними, які були отримані у схожих дослідженнях, що проводились на іншій виборці респондентів/видань, тобто досліджувана ознака вже вивчалась у теоретичному або практичному аспекті, що дає змогу порівняти та зіставити результати. Триангуляція даних дасть змогу, зокрема, перевести валідність «здорового глузду» у більш надійний та ґрунтовний результат.

2. Дослідницька триангуляція. Для підвищення валідності запрошуються інші вчені з галузі соціальних комунікацій або, якщо є потреба, з інших галузей наук. При використанні дослідницької триангуляції є декілька сценаріїв. Перший - дослідники діють окремо, але координовано створюють систему, в якій відбувається взаємна крос-валідація збору даних і аналізу. Другий – дослідження виконуються командою, вчені перевіряють роботу один одного. [9]. Отже, вчені можуть приєднатись до дослідження безпосередньо під час фокус-групового опитування чи вивчати вже готові записи (розшифровку, відео), висловлюючи власну думку, яка може як підтвердити вже готові висновки науковця, так і спростувати їх повністю або частково. Дослідницька триангуляція перегукується із методом Дельфі, в якому встановлюється спільна думка групи експертів стосовно досліджуваного питання. Відмінність полягає у тому, що у дослідницькій триангуляції немає етапів зведення до усередненої думки та інтервалів наближення до неї. Вчені «домовляються» про усереднену думку або дослідник, який використовує дану форму триангуляції сам визначає усереднене значення.

3. Теоретична триангуляція. Для підвищення надійності результату варто проаналізувати його крізь призму різних теорій. Вивчаючи сприйняття фокус-

групою тієї чи іншої ознаки видання можна використати декілька теорій масової комунікації, наприклад, теорію когнітивного дисонансу, порядку денного, задоволення, фреймінгу тощо. Таким чином можна отримати більш надійний показник.

4. Методологічна триангуляція. Єдиний вид триангуляції, який хоч і побіжно, але описаний у соціальнокомунікаційному дискурсі. Квіт С. визначає її як «триангуляцію методик» - спільне застосування різноманітних методів наукового дослідження для розкриття питань, що стосуються феномену медіа-впливів. [11, с.21]. Вважаємо, що методологічну триангуляцію можна застосовувати більш широко, не лише вивчаючи медіа-впливи, адже наукове дослідження – це задача з багатьма варіантами вирішення, а значить є можливість розробляти різні методологічні варіації, зокрема і для перевірки правильності інтерпретації результатів дослідження. Отже, для підвищення валідності нашого умовного фокус-групового опитування, можна провести додаткове анкетування цільової аудиторії з тією ж самою гіпотезою та співставити із результатами вихідного дослідження.

Таким чином, застосувавши хоча б одну із форм триангуляції, можна отримати надійніші показники якісних досліджень. Проаналізувавши метод триангуляції ми можемо визначити його основні переваги та недоліки.

Найбільшою перевагою запропонованого методу є часткове усунення «ефекту дослідника» [12, с.160], який полягає у свідомому чи підсвідомому впливі дослідника на результат, що призводить до його викривлення. Відзначимо доступність та гнучкість методу, адже які саме теорії, методи, дані використовувати для підвищення валідності результатів науковець вирішує сам. Описаний метод варто застосовувати і для перевірки проміжних результатів дослідження.

Триангуляцію також можна використовувати під час викладання дисциплін («Основи наукових досліджень», «Методологія досліджень соціальних комунікацій» тощо), шукаючи колективно (дослідницька триангуляція) нові шляхи вирішення (теоретична триангуляція) чи розробляючи іншу методологічну матрицю (методологічна триангуляція) вже розроблених наукових проблем.

Недоліками методу триангуляції є: можлива складність у визначенні інших теорій та методів, які доцільно використовувати при дослідженні предмета; ресурсні витрати (зокрема часові); труднощі добору інших науковців при дослідницькій триангуляції.

Отже, переваги застосування різних форм триангуляції, зокрема в галузі соціальних комунікацій, значно перевищують недоліки. Зазначимо, що використання даного методу не є панацеєю. За своєю природою триангуляція також якісний метод дослідження. Проте, наукові принципи спрямовують дослідників до об'єктивності та відтворюваності даних. На нашу думку, це можливо досягти використовуючи низку методів, в яку варто, зокрема, включати і триангуляцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якісні та кількісні методи дослідження [Електронний ресурс] : <http://stud.com.ua> – Режим доступу:http://stud.com.ua/23313/menedzhment/yakisni_metodi_doslidzhennya
2. Різун В.В., Скотникова Т.В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві: Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Преса України, 2007.
3. Улановский А. М. Качественные исследования: подходы, стратегии, методы // Психологический журнал, 2009, №2. С.18-28.
4. Лысенко О.Ю., Марковская И.М. Качественные методы социально- психологических исследований: Учебное пособие. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2001. – 106 с.
5. Чиглінцев С. Якісні методи дослідження / Станіслав Чиглінцев. // Маркетинг в Україні. – 2012. – №1. – С. 15–18.
6. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. — К.: «ВД «Професіонал», 2007. — 208 с.
7. Орлов А. И. Экспертные оценки. Учебное пособие. М.: ИВСТЭ, 2002.
8. Denzin, N. The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods / N. Denzin. – Chicago : Aldine, 1970.
9. Романов П.В. Процедуры, стратегии, подходы «социальной этнографии» // Социол. журн. 1996. № 3/4. С. 138-149
10. Кошарная, Г. Б. Триангуляция как способ обеспечения валидности результатов эмпирического исследования / Г. Б. Кошарная, В. П. Кошарный // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2016. – № 2 (38). – С. 117–122.
11. Квіт С. Масові комунікації: Підручник / С.Квіт. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 206 с.
12. Ковалев Е.Ж., Штейнберг И.Е. Качественные методы в полевых социологических исследованиях. — М.: Логос, 1999. — 384 с.

REFERENCES

1. Qualitative and quantitative research methods [electronic resource]: <http://stud.com.ua> - Access: http://stud.com.ua/23313/menedzhment/yakisni_metodi_doslidzhennya
2. Rizun V.V. Skotnykova T.V. Methods of research in journalism: Textbook. - 2nd ed., Revised. and add. - K.: Ukraine Press, 2007.
3. Ulanovskii A.M. Qualitative research: approaches, strategies, methods // Psychological magazine, 2009, №2. S.18-28.
4. Lysenko O., Markov I.M. Qualitative methods of social and psychological research: Textbook. - Chelyabinsk: South Ural State University Publishing House, 2001. - 106 p.
5. Chiglintsev S. Yakisni methodological doslidzhennya / Stanislav Chiglintsev. // Marketing Ukraïni. - 2012. - №1. - S. 15-18.
6. Gorbunova V.V. Experiential psihologiya in schemes i TABLE: The Teaching posibnik. - K.: "WA" Profesional", 2007. - 208 p.
7. Orlov A.I. Expert assessments. Tutorial. M.: IVSTE 2002.
8. Romanov P.V. Procedures, strategies, approaches the "social ethnography" // Sotsiologicheskie. Zh. 1996. № 3/4. pp 138-149.
9. Kosharnaya, G.B. triangulation as a way to ensure the validity of the results of empirical research / GB Kosharnaya, V.P. Kosharnaya // Proceedings of the higher educational institutions. Volga region. Social Sciences. - 2016. - № 2 (38). - S. 117-122.
10. Kvit S. Mass Communication: Textbook / S.Kvit. - K.: Type. House "Kyiv Mohylyanka Academy", 2008. - 206 p.
11. Kovalev E., Steinberg I.E. Qualitative methods in the field of sociological research. - M.: Logos, 1999. - 384 p.

Triangulation as a method to validate qualitative researches

O. V. Romakh

Abstract: Field of Social Communications is interdisciplinary by nature, use methods that are popular for other disciplines. In the article is considered one of the research methods developed by sociologists -triangulation. In the article is analyzed its basic form, shown the wide potential method, shown an advantages of using as an additional tool for increasing the validity of results of qualitative research and analysis of the lacks of the method.

Keywords: triangulation, qualitative research methods, social communication, validity.

Триангуляция как метод обеспечения валидности результатов качественных исследований

О. В. Ромах

Аннотация: Отрасль социальных коммуникаций, которая является междисциплинарной по своей природе, пользуется методами характерными для других отраслей знаний. В статье рассмотрен один из методов исследования, разработанный социологами - триангуляция. Проанализированы его основные формы; указано на широкий потенциал метода, преимущества при его использовании в качестве дополнительного инструмента для повышения валидности результатов качественных исследований, а также проанализированы недостатки метода.

Ключевые слова: триангуляция, качественные методы исследования, социальные коммуникации, валидность.